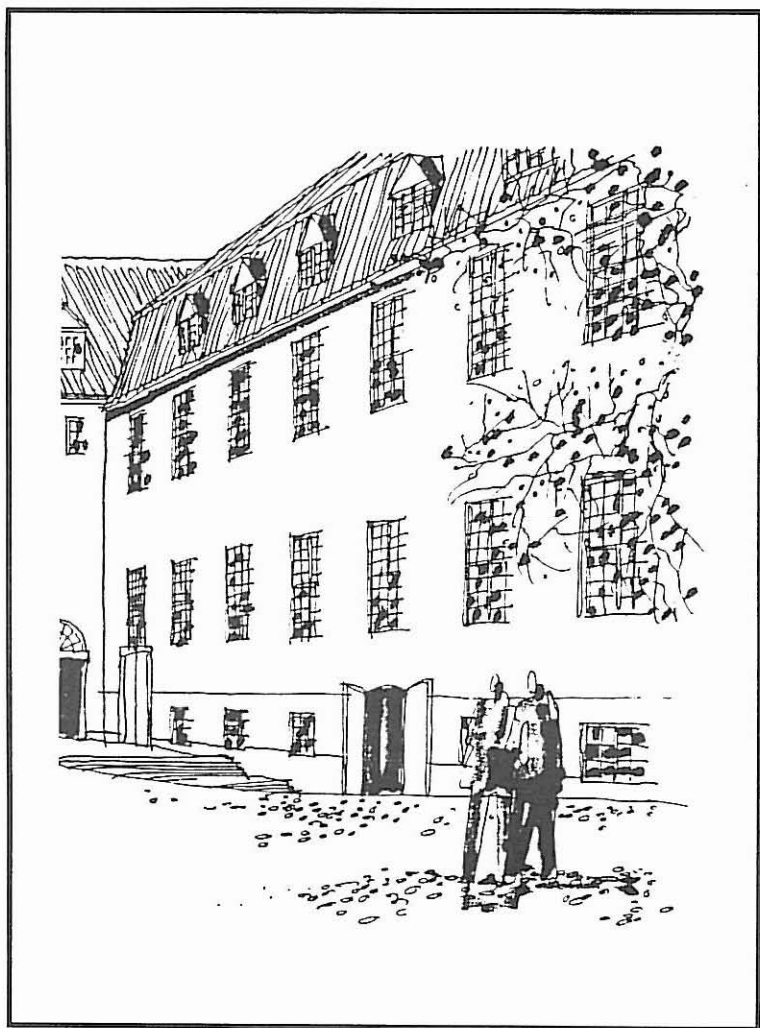

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

22. årgang

Nr.4 x 1989

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

INDHOLD

Adresse

ORLOGSMUSEET
Overgaden oven Vandet 58
1415 København K.
Tlf. 31 54 63 63
Giro nr. 5 18 76 13

udgives af:

MARINEHISTORISK SELSKAB
Ved Fortunen 10A, 2800 Lyngby.

Selskabet
ORLOGSMUSEETS VENNER
adresse: Orlogsmuseet, se ovenfor.

ORLOGSMUSEETS MODEL-
BYGGERLAUG
adresse: Orlogsmuseet, se ovenfor

Redaktion:

Overarkivar H.C. Bjerg
Museumsinspektør Ole Ventegodt (ansv.h.)

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT
udkommer 4 gange årligt.
Årsabonnement kr.55.-
Enkelte numre kr.15.-

Artikler og anmeldelser, der ønskes optaget
i tidsskriftet, sendes til ovennævnte adresse.
Sidste frist for indlevering af stof er den 10.
i månederne januar, april, juli og oktober.

Eftertryk er kun tilladt med tydelig kildean-
givelse.

Alle henvendelser vedr. adresseforandringer,
fejl ved bladets levering o.lg. bedes rettet
til Postvæsenet.

Lay-out og tryk: ORLOGSMUSEET
ISSN 0106.5122

Artikler:

Den lange vej til Søkvæsthuset.

Per Wessel-Tolvig 3

Det nye Orlogsmuseum i det
gamle Søkvæsthus.

Ole Lisberg Jensen 15

Orlogsmuseets samlinger.

Ole Ventegodt 21

Orlogsmuseet gør Danmark
rigere.

Olaf Olsen 27

Hilsen til Orlogsmuseet.

Preben Harhoff 28

Orlogsmuseet og dets model-
byggerlaug.

Peter Beisheim 29

Andet:

Fra Orlogsmuseets billedarkiv 32

Forside:

Museumsfløjen set fra Søkvæst-
husets gård. Skitse Palle Leif
Hansens Tegnestue.

Den lange vej til Søkvæsthuset.

Per Wessel-Tolvig

Kærnen i Orlogsmuseets udstillinger har altid været Søværnets historiske Modelsamling. Den opstod i midten af det 16. århundrede, hvor orlogsskibe som følge af den tekniske udvikling begyndte at udskille sig fra koffardiskibene, og det derfor blev nødvendigt at fremstille skibsmodeller og tegninger i bestemte målestoksforhold som grundlag for skibenes konstruktion.

I 1555 blev en sådan skala- og konstruktionsmodel fremstillet og forevist Kong Christian III til godkendelse som forlæg for et orlogsskib, der skulle bygges. Fra da af fortsatte man fremstillingen, dels som byggeforlæg og dels til udsmykning. Modellerne blev opbevaret i nærheden af værfterne rundt om i landet, men det var Kong Christian IV, der som den første samlede dem i en smukt udstyret sal - "Den kongelige Skibssal" - på Frederiksborg Slot.

I juni 1670 blev det pålagt Admiraltetskollegiet dels at opbevare allerede fremstillede modeller og dels at lade nye konstruktionsmodeller bygge bl.a. til uddannelse af skibbyggere, hvorfor man regner dette år for modelsamlingens oprettelse. Betegnelsen "historiske modelsamling" kan man imidlertid først anvende fra 1742, som var det år, hvor Søværnets administrator, Grev Frederik Danneskiold-Samsøe, fik Kongens tilladelse til at indrette pavillonen i midten af flådens hovedmagasin på Gammelholm til museumsbygning (1).

Efter englændernes bortførelse af

flåden påbegyndtes endvidere indsamling af ældre skibsskys og forskelligt andet materiel af historisk interesse, og i årene 1830-1838 kunne man indrette en våbensal i den i 1743 færdigbyggede søndre fløj af Arsenalet på Holmen (Arsenaløen). Denne samling fik efterhånden navnet "Søartilleriets Museum" eller "Marinemuseet".

Skabelsen af et egentligt Orlogsmuseum bestod således i at bringe den historiske modelsamling og "Søartilleriets Museum" under samme tag, samt i at systematisere indsamlingen af yderligere materiel, som havde historisk interesse. Det var lettere tænkt end gjort.

I 1836-38 havde man forsøgt at forene model- og våbensamlingerne i eet museum; men planen måtte opgives af økonomiske grunde (2). Flere forsøg blev gjort, både i forrige og i dette århundrede; men det eneste synlige resultat af bestræbelserne indtil 2. verdenskrig blev den røde bygning på Frederiksholm, der var opført 1892-94 som domicil for modelsamlingen, og hvor den var opstillet indtil den i 1940 måtte evakueres til Frederiksborgmuseet af sikkerhedsmæssige grunde. Indsamlingen af materiel, som havde historisk interesse, var blevet fortsat i de forløbne hundrede år, omend den havde haft et noget tilfældigt præg.

I 1945 henvendte premierløjtnant B. v. Munthe af Morgenstjerne sig til Viceadmiral A.H. Vedel og forelagde ham et pro memoria om et fremtidigt

orlogsmuseum; men da Søværnets ledelse i de første år efter krigen var fuldt optaget af flådens genopbygning, kom forslaget ikke videre dengang. Først i 1948 nedsatte Marineministeriet (Vedel) en kommission, der skulle fremsætte forslag om "Søværnets fremtidige museumsforhold, herunder konkrete forslag om oprettelsen af et egentligt Marinemuseum..." (3).

Mens kommissionen sad, indtrådte forskellige begivenheder af interesse for udviklingen:

Ved forsvarsloven af 1950 nedlagdes Krigs- og Marineministerierne med de to direktørstillinger (herunder Vedels), og erstattedes af Forsvarsministeriet.

Modelsamlingen blev i 1948-50 tilbageleveret fra Frederiksborgmuseet og anbragt spredt ved Søværnets skoler og institutioner, fordi det tidligere domicil - den røde bygning på Frederiksholm - fra den 1. oktober 1947 var blevet indrettet til Søværnets Fjernkendingskole.

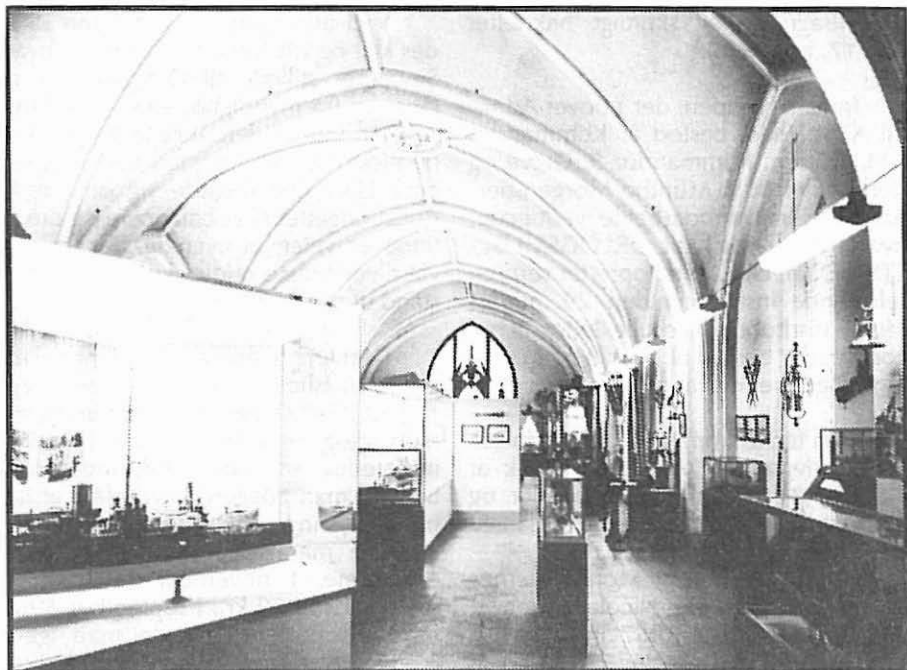
På forslag af cand. mag. Jørgen H. Barfod (4) dannedes i 1951 Marinehistorisk Selskab, der efter sin formålsparagraf blandt andet skulle virke for oprettelsen af et orlogsmuseum. Selskabet eksisterer den dag i dag og har uden tvivl gennem årene ydet moralsk støtte til nævnte formål og skabt interesse for marinens historie ved foredrag, udgivelse af MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT og en række monografier, hvoraf een om Orlogsmuseet. En mere håndgribelig støtte til museets oprettelse har derimod ikke kunnet påvises.

Museumskommissionen havde gennemgået alle eksisterende samlinger af historisk interessant materiel ved Søværnets institutioner, og konstateret, at der var væsentligt mere end den historiske modelsamling og det ved "Søartilleriets Museum" nævnte. Den afgav sin betænkning i december 1952 og foreslog heri, at alle samlinger blev ført sammen i een, der skulle gøres tilgængelig for offentligheden, hvilket indebar, at der skulle tilvejebringes en bygning udenfor Holmens område. Betænkningen indeholdt et projekt til en ny bygning, der skulle opføres på Charlottenlund Fort.

Det er bemærkelsesværdigt, at Marineministeriet i sit kommissorium brugte udtrykket "et marinemuseum", hvorimod kommissionen i sin betænkning konsekvent brugte ordet "Orlogsmuseum", som siden har været museets navn.

I oktober 1960 måtte man erkende, at planen om en ny bygning på Charlottelund Fort var urealisabel, fordi den ikke kunne godkendes af Statsministeriet. Men inden man kom så langt havde Viceadmiral Vedel i 1955 nedsat Søværnets Museumsudvalg med den opgave evt. på privat basis at søge museumsproblemet løst. Munthe af Morgenstjerne, der efter sin forgæves henvendelse i 1945 var blevet ansat ved Handels- og Søfartsmuseet og fra 1948 ved Foreningen til Søfartens Fremme, blev i 1956 medlem af udvalget, der i august 1957 blev erstattet af Orlogsmuseets Komité med Admiral Vedel som formand.

Af andre placeringsmuligheder undersøgte man Kronborg, hvor Admiral

Skt. Nicolai Kirke var Orlogsmuseets første tilholdssted. I en lang årrække husede kirkebygningen museets udstilling og administration. Foto Orlogsmuseet.

Vedel gerne havde set det nær søfarts museet; men der var ikke plads. Tøjhusmuseet fandt man ikke tilfredsstillende. Det gamle Kongens Bryghus og flere andre muligheder blev debatteret; men det endte med, at man som en midlertidig foranstaltning, medens muligheden på Charlottenlund Fort blev undersøgt, i 1957 lejede lokalerne på 1. sal i Skt. Nicolai kirkebygning af Københavns Kommune.

Medio juli 1957 ansøgte man Forsvarsministeriet om tilskud til udstillingens indretning og drift; men fik afslag. Det lykkedes derimod at opnå tilsagn fra skibsreder Egil Hahn-Petersen, Det

dansk-franske Dampskibsselskab, om et tilskud på 3.000 kr. forudsat, at resten af den anslåede etableringssum på 35.000 kr. kunne skaffes til veje. Med et tilsagn fra Carlsberg mindelegat for Brygger I.C. Jacobsen om de næste 20.000 kr. besluttede man på et møde den 30. juli 1957 at gå i gang. Det afgørende tilsagn opnåede man i Forsvarsministeriet den 9. august s.å., hvor Departementchef C. Langseth udtalte, at ministeriet intet havde imod, at en del af Flådens historiske Modelsamling og visse andre effekter blev stillet til rådighed for en udstilling; men gentog, at ministeriet ikke så sig i stand til at yde tilskud til museets etablering eller drift.

Tilsagnet blev skriftligt bekræftet den 17. august (5).

Initiativgruppen, der udover Admiral A.H. Vedel bestod af Kommandør F.H. Kjølens, Kommandør S. Greve og Kontorchef B. v. Munthe Morgenstierne lod derefter udarbejde vedtægter, hvoraf det fremgik, at ORLOGSMUSEETS Udstilling blev oprettet som en selvejende institution den 29. august 1957. Institutionen skulle ledes af en komité, der bestod af højst 8 og mindst 4 medlemmer og var selvsupplerende.

Den første komité kom til at bestå af initiativgruppen, og det fremgik af paragraf 3, at både skibsmodeller og andre udstillingsgenstande var udlånte.

Under Munthe af Morgenstiernes ledelse blev der i Skt. Nicolai kirkebygning fra december 1957 indrettet en smuk udstilling, som dog på grund af pladsmangel kun blev en smagsprøve på hvad et egentligt Orlogsmuseum kunne fremvise.

Indretningen var budgetteret til 35.000 kr., men kom til at koste 54.799 kr. Til gengæld havde man ved private tilskud fået indsamlet 104.510 kr.

Vedtægterne blev underskrevet den 5. marts 1958, og ugen efter - den 12. marts - blev udstillingen åbnet ved en smuk og festlig højtidelighed.

Admiral Vedel udtalte senere, at det altid havde været hans tanke "at samle alt, hvad vi havde af gamle effekter på en sådan måde, at det kunne blive tilgængeligt for offentligheden".

Ved åbningen var hensigten således klar og vilkårene tydelige: Alt, hvad Søværnet stillede til rådighed var til låns, og fra myndighedernes side kunne man indtil videre ikke forvente økonomiske tilskud. Dermed var opgaven også klar: Det drejede sig om, at få driftsbudgettet til at balancere og om at finde en velegnet bygning, der for privat tilvejebragte midler kunne bringes i stand til at rumme samlingerne.

Det første år var udstillingen en publikumssucces, hvor den blev besøgt af godt 25.000 mennesker; men strømmen aftog, og i de følgende år akkumuleredes et stort driftsunderskud. Selvom man tidligere havde fået afslag på ansøgninger til Forsvarsministeriet, fortsatte man med en imponerende optimisme. I november 1958 søgte man om 35.000 kr., i september 1960 og i oktober 1961 søgte man igen; men fik hver gang afslag. Hvorvidt disse afslag kunne begrundes i manglende hjemmel, eller om årsagen skal søges i ændrede magtstrukturer efter nyordningen af ministerierne med forsvarsloven af 1950, er indtil videre et åbent spørgsmål. Bedre gik det imidlertid ikke med andre myndigheder. En ansøgning til Undervisningsministeriet i oktober 1961 gav intet resultat og ej heller det nye Ministerium for kulturelle Anliggender kunne bidrage. Det første statstilskud kom fra Finansministeriet, der i 1961 skaffede 10.000 kr. af dets overskud fra brevduetipsmidlerne. I oktober 1962 søgte Ministeriet for kulturelle Anliggender 16.500 kr. forudsat, at Københavns Kommune ville yde et tilsvarende bidrag. Det ville kommunen ikke.

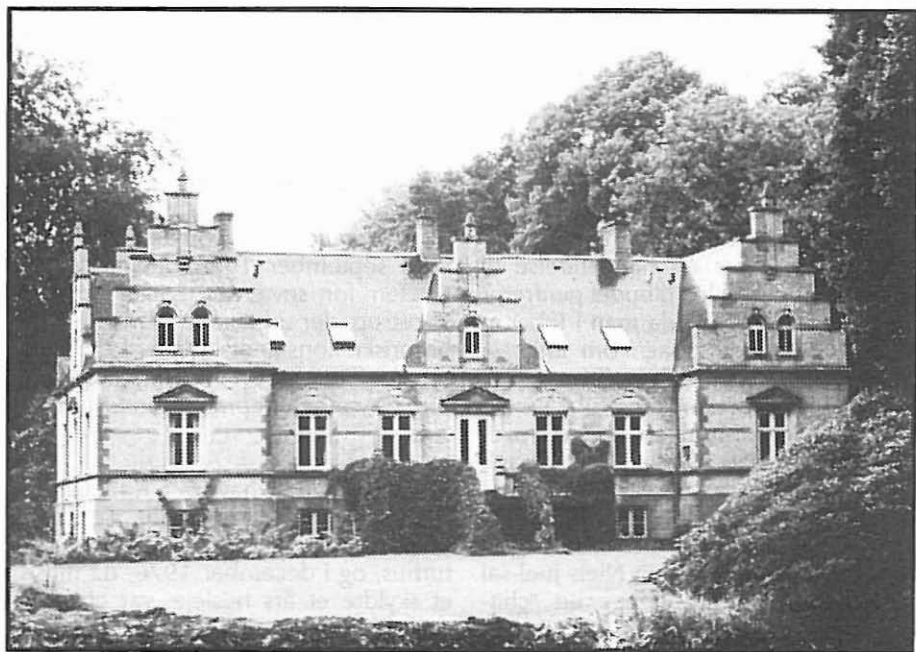
I midten af 60'erne lysnede det.

Ministeriet for kulturelle Anliggender skaffede i 1964 3.000 kr., og Københavns Kommunes Kulturfond bidrog i 1966 med 5.000 kr. Det hjalp kun lidt. Bedre gik det, da museet i 1972 blev statsanerkendt og dermed tilskudsberettiget over finansloven. I 1973/74 modtog museet således 370.000 kr. Med museumslovens ikrafttræden den 1. oktober 1976 blev det faste årlige tilskud fra staten ansat til 450.000 kr., i 1976 dog kun 151.600 kr.

I maj 1958 anerkendte komiteen MARINEHISTORISK SELSKAB som venne- og støtteselskab, hvorefter dets medlemmer fik gratis adgang til Orlogsmuseets udstillinger. Dette selskab levede imidlertid ikke op til museets

økonomiske fordringer, hvorfor tanken om oprettelse af et nyt venneselskab fremkom i januar 1959. Efter et forgæves forsøg på at få MARINEHISTORISK SELSKAB til at skifte navn og yde større økonomisk støtte på selskabets generalforsamling i april 1959, blev selskabet ORLOGSMUSEETS VENNER oprettet den 22. november 1960. Driftsmidler blev gennem årene fremskaffet gennem entréindtægter og tilskud fra ORLOGSMUSEETS VENNER, der i perioden 1962-68 bidrog med 293.000 kr. til dækning af driftsunderskuddet.

I januar 1966 havde Den Hage'ske Stiftelse tilbudt at stille en byggegrund på Nivaagård gratis til rådighed for museet, og i juni accepterede man.

Nivaagård hovedbygning, som Orlogsmuseet lejede 1967-73. Foto forfatteren.

Den amerikanske "Henry L and Grace Doherty Charitable Foundation" stillede samme år 1/2 mio. dollars i udsigt til betaling i 1968 og et tilsvarende beløb i 1969 mod, at der fra dansk side fremskaffedes et tilsvarende beløb til opførelsen af en museumsbygning, og et projekt blev udarbejdet. Direktøren var i 1969 forhåbningsfuld: " Den 25. juni 1970 kan Kongelig Majestæts Modelkammer fejre sit 300-årige beståen. Måtte Orlogsmuseets sidste store pynt - sikringen af det endelige Orlogsmuseum ved Øresunds kyst - da været klaret og klaret med held". Men i maj 1970 måtte fonden meddele, at den på grund af amerikanske valutarestriktioner trak tilbuddet tilbage, og da man fejrede jubilæet afgik Viceadmiral A.H. Vedel som komiteens formand - 75 år gammel - og blev afløst af Kommandør E. Wolfhagen. Lejemålet for Nivaagård hovedbygning som var indgået i 1967 blev opsagt i 1973, og man var igen på bar bund - næsten da.

I foråret 1972 fik museet af Lensbaron Juel-Brockdorff tilbudt Valdemar Slot på Tåsinge, hvilket komiteen imidlertid afslog. Efter en henvendelse til Kulturministeriet blev tilbuddet genfremsat i foråret 1973, og da man i løbet af efteråret opnåede tilsagn om anlægssupport fra Fyens Amt, Svendborg Kommune og Nationalbankens Jubilæumsfond blev lejekontrakten underskrevet den 15. februar 1974. Den 26. juli samme år åbnedes Valdemar Slot for offentligheden som museets filial.

Der blev indrettet en Niels Juel-sal og i slottets søndre længe en "chaluphal", hvor 15 fartøjer fra gamle kongechalupper til brugsfartøjer fra midten af det 20. århundrede blev udstillet.

Tidsmæssigt havde disse intet med Niels Juel at gøre, og udstillingstemaet var dermed brudt. Det imponerende slot med dets meget smukke interiør var i international klasse, og det blev nu rammen om en række kulturformidlende aktiviteter, der spændte fra juletræsfest og balletter til koncerter af høj kvalitet.

Men Orlogsmuseets hovedopgave - at formidle søværnets historie og den tilsvarende kulturudvikling - var tabt af syne.

Med økonomien gik det dårligt. I april 1976 havde museet til finansieringsformål af Valdemar Slot optaget lån på ialt 886.000 kr. udover de 250.000 kr. der var budgetteret og til rådighed fra starten.

Både i 1974 og 75 havde der været betragtelige underskud på driftsbudgettet, og i 1975 måtte direktøren konstatere, at Orlogsmuseet var gået fallit. Situationen var blevet kritisk.

Formanden for komiteen bad derfor i september 1976 om hjælp hos Chefen for søværnet, Viceadmiral S. Thostrup, der udpegede Marinestabens historiske konsulent, Arkivar H.C. Bjerg og en officer fra sin stab til at indtræde som Søværnets repræsentanter i komiteen.

Imidlertid havde Københavns Kommune længe bestræbt sig på at indrette hele Skt. Nicolai kirke til kulturhus, og i december 1976, da museet skyldte et års husleje, var chancen der. Efter et møde i Direktoratet for Stadens faste Ejendomme forberedte komiteen sig på at opsigte lejemålet pr.

Valdemar Slot, som var Orlogsmuseets filial 1974-84. Foto Orlogsmuseet.

1. juli 1977 under forudsætning af, at andre lokaler til den tid måtte være skaffet til veje primært til fortsat udstillingsvirksomhed, sekundært til opmagasinering af genstandene under forhold, hvor de ikke påførtes beskadigelser. Såfremt udstillingsvirksomheden blev indstillet måtte en nedskæring af statstilskudet befrygtes, hvorimod et sådant skridt næppe ville blive taget, såfremt der kunne forelægges en plan for museets fremtid, baseret på en konkret aftale med Søværnet.

I Marinestaben pegede man i april 1977 på, at en langsigtet løsning kunne tilvejebringes i Søkvæsthusets Bådsmandsstrædefløj. Denne bygning havde siden 1934 af Marineministeriet

vederlagsfrit været stillet til rådighed for Rigsarkivet, som imidlertid havde planer om udflytning.

Man regnede dengang med, at bygningen kunne rømmes i løbet af 3 år. I september 1977 foreslog Marinestabens repræsentant komiteen at ansøge om at komme i betragtning som lejer ved Rigsarkivets forventede udflytning.

Som midlertidigt domicil havde Marinestaben tidligere peget på bl.a. bygningerne på Quinti Lynette. Sådant blev det. I september 1977 var dette tilbud blevet accepteret, og i januar 1978 lukkede den "midlertidige" udstilling i Skt. Nicolai kirkebygning efter at

have været i 19 år og 9 måneder. Museet gik i hi og vegeterede de kommende år på filialen Valdemar Slot og diverse særudstillinger, bl.a. på Admiral hotel, hvor man den 16. januar 1978 åbnede udstillingen "Hvad huset så - Holmen og dens skibe". Med denne semi-permanente udstilling og filialen blev lovens krav om offentlig udstilling som grundlag for statstilskud tilgodeset. Udstillingen blev opretholdt indtil 1985.

I foråret 1979 fornemmede komiteen hos ejeren af Valdemar Slot og lokale myndigheder en ulmende utilfredshed med måden slottet blev drevet på. Formelt drejede det sig i begyndelsen om detaljer vedrørende forsikringsspørgsmål og indretning af et refugium m.v. Dybest set drejede det sig om en forskel i holdningen til etablisementets drift. Ejeren betragtede museets og ejendommens øvrige virksomhed - bortset fra avlsgården - som en økonomisk helhed, hvorimod museets direktør betragtede slottet som en lejet ejendom og påberåbte sig på museets vegne autonomi. Samtidig fremførte Svendborgs borgmester "at det, der er bærende for kommunens tilskud.... er ønsket om etablering af hvad jeg plejer at kalde et velfungerende Orlogsmuseum på Valdemar Slot" (6). Hvorvidt der i denne udtalelse skulle lægges et ønske om at få det samlede Orlogsmuseum etableret på Tåsinge, har ikke kunnet dokumenteres. I givet fald har der fra starten i 1974 ikke eksisteret nogen klar aftale herom, og en sådan tanke ville have mødt modstand i København, især i søværnsskredse. Hvorom alting er, blev museet i de følgende år gang på gang presset til at øge udstillingsvirksomheden, hvilket først lykke-

des i 1980. Direktøren skaffede fondsmidler til en smuk restaurering af den forfaldne riddersal, der åbnede til koncertbrug i 1981. Men slottets ejer klagede stadig over, at museet ikke i tilstrækkelig grad vedligeholdte bygningerne. Der var ganske enkelt for langt mellem ejerens forventninger og museets evne til både økonomisk og emotionelt, at kunne tilfredsstille dem. Det viste sig ikke muligt at få bilagt de idelige uoverensstemmelser, der hidtil havde belastet forholdet mellem museets direktør og Valdemar Slots ejer.

I august 1983 anklagedes Orlogsmuseet for misligholdelse af kontrakten og det blev foreslået, at "kontraktforholdet bringes til ophør på den måde, at Orlogsmuseet senest pr. 30/9-1983 opsiger aftalen til ophør 1/1-1984", idet ejeren efter omstændighederne ville være indforstået med at frafalde krav for misligholdelse - 1,4 mio. kr. (7).

Ved mellemkomst af Ministeriet for kulturelle Anliggender blev lejemålet dog først bragt til ophør med udgangen af 1984, og på dette tidspunkt var der kommet gang i forhandlingerne om et nyt domicil i København.

Forslaget fra september 1977 om at forsøge at leje Søkvæsthusets Bådsmandsstrædefløj ved Rigsarkivets udflytning tog museet først skridt til med en ansøgning af 15. august 1979 (8). Forsvarskommandoen iværksatte i den anledning en høringsrunde hos alle berørte myndigheder, der umiddelbart syntes positive overfor forslaget; men man havde glemt at tage misteltenen i ed: Flådestation København, som bygningen sorterede under, svarede, at

den var foreslået stillet til rådighed for opbevaring af søværnets museumseffekter, der var under flådestationens forvaltningsansvar: "Bygningen kan således ikke umiddelbart stilles til rådighed for den selvejende institution Orlogsmuseet" (9). Det kunne den imidlertid da Kommandør O.J. Kisum i juni 1980 var blevet chef for flådestationen og støttede forslaget.

Den 24. marts 1981 blev spørgsmålet forelagt Forsvarsministeriet "til principiel stillingtagen og eventuelt videre forhandling med Ministeriet for kulturelle Anliggender" (10), hvortil den blev oversendt i april samme år. Efter en ny forhandlingsrunde i dette ministeriums regie gav Forsvarsministe-

riet den 27. maj 1982 tilsagn om, at Orlogsmuseet kunne overtage brugen af bygningen, når Rigsarkivet flyttede, formentlig i 1983 (11). Det skete imidlertid først med udgangen af 1984 - samtidig med udløbet af lejemålet for Valdemar Slot. Den ufrivilligt lange ventetid gav museet gode muligheder for at konsolidere stillingen og for både planlægningsmæssigt og økonomisk at forberede indflytningen i det nye domicil.

Da Orlogsmuseet i januar 1978 lukkede den midlertidige udstilling i Skt. Nicolai og flyttede til bygningen på Quinti Lynette, som vederlagsfrit var stillet til rådighed af Søværnet, var bunden næsten nået. Her opmagasinere-

Quinti Lynette, hvor Orlogsmuseet gik i hi 1978, til Søkvæsthuset blev åbnet i 1989. Foto Orlogsmuseet.

des den lånte del af den historiske modelsamling sammen med de genstande, som museet gennem årene havde indkøbt og erhvervet som gaver.

Den ulmende uenighed med ejeren af Valdemar Slot blev fra 1979 et tidskrævende problem. Søværnets samlinger var endnu ikke bragt under samme tag, og samarbejdet om indsamling af museumsgenstande i Søværnet gik dårligt.

Da museet i august 1979 sendte ansøgningen om leje af Søkvæsthuset, var museets redning blevet et kapløb med tiden.

Det forekommer ikke umiddelbart forståeligt, at man ikke benyttede ventetiden til at udarbejde en grovskitse for Søkvæsthusets indretning som grundlag for kommende forhandlinger bl.a. om bevillingsandragender eller anden form for økonomisk støtte. Den ældste foreliggende grovskitse hertil er dateret 10. maj 1982, omtrent samtidig med godkendelsen af bygningens anvendelse til museumsformål. Den blev afleveret til Østre Byggeadministration den 9. november 1983 som grundlag for en skitseprojektering.

Med udgangen af 1983 afgik Breddo v. Munthe af Morgenstjerne som Direktør, 71 år gammel. I mere end 25 år havde han arbejdet og kæmpet for museets sag på den måde, han fandt rigtig, fuld af visioner båret af en optimisme, som var en del af hans gemyt. Han blev afløst af fil.cand Ole Lisberg Jensen, hvis første opgave blev den endelige afvikling af Valdemar Slot.

Den løbende indsamling og udlån

af museumsgenstande fra Søværnet havde gennem årene givet anledning til samarbejdsvanskeligheder, der gang på gang udartede til konfrontationer af barokt tilsnit. Dybest set må årsagen hertil have været, at museet var en selvejende institution, som staten ikke uden videre kunne overlade store værdier, et forhold som allerede i perioden 1958-60 havde fået Revisionsdepartementet til at rejse krav om en overenskomst mellem Orlogsmuseets Komite og Søværnet om udlånsvilkårene. Chefen for Søværnet søgte i 1970 at regulere forholdet ved udsendelse af en intern bestemmelse (12), der siden blev revideret flere gange. I november 1980 nedsattes en arbejdsgruppe (13), som skulle udarbejde retningslinier for registrering, opbevaring, udlån, benyttelse og supplerende af samlingerne. Det førte bl.a. til oprettelse af Søværnets Museumskommission, der blev museets kontaktpunkt til Søværnets myndigheder, og til udarbejdelse af den længe ønskede overenskomst, som blev underskrevet af parterne den 18. november 1983.

I september 1984 forelå Østre Byggeadministrations skitseprojekt til indretning af Søkvæsthuset med et økonomisk overslag over bygningsstandsættelse på 16,2 mio. kr. Det blev forelagt Ministeriet for kulturelle Anliggender, der optog forhandlinger om projektet, og i april 1985 opnåedes Forsvarsministeriets godkendelse til vederlagsfrit at overdrage bygningen til brug for Orlogsmuseet efter at have istandsat den udvendig for ca. 2,2 mio. kr. I juni 1985 gav ministeriet endvidere tilsagn om at planlægge bevillinger for ialt 5,8 mio. kr til projektet i årene 1986-89. I sommerens løb udar-

Efter en omskiftelig tilværelse har Orlogsmuseet endelig fået fast tilholdssted i Søkvæsthusets Bådsmandsstrædeløj. Foto Søværnets Fototjeneste.

bejdede museet en brochure, der skulle vedlægges ansøgninger til fonde om de resterende godt 8 mio. kr. Den 15. januar 1986 tiltrådte Finansudvalget bygningens vederlagsfri overdragelse, samt den første bevilling for 1986 (14). Det var fra ministeriets side tilsigtet, at der på denne måde skulle skabes grundlag for en videre udbygning af projektet gennem fondsstøtte og anden indsamling forestået af museet.

I sommeren 1986 tilkendegav "A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal" interesse for projektet, og lod det gennemgå af Palle Leif Hansens Tegnesteue A/S, der fremkom med et

revurderet oplæg på 22,3 mio. kr. Mange detailforhandlinger fulgte i løbet af efteråret før brikkerne faldt på plads.

Den 7. januar 1987 meddelte fonden (15), at man var villig til at støtte restaurerings- og indretningsplanerne for Søkvæsthuset i et lidt reduceret omfang udarbejdet af PLH's tegnesteue: "Fonden vil sigte på at gennemføre restaureringsprojektet i een sammenhængende operation fremfor i de hidtil planlagte 3 etaper, men efter sagens natur kan en endelig beslutning herom først træffes, efterhånden som projektet skrider frem".

Orlogsmuseet var dybt taknemmelig for gaven fra fonden uden hvilken, det ikke havde været muligt at gennemføre ombygning og restaurering af hele huset i een etape. Museet kunne herefter for første gang vise Danmarks marinehistoriske samlinger i værdige rammer og i egne lokaler, hed det i pressemeddelelsen.

Kilder:

Som grundlag for artiklen er anvendt følgende utrykte kilder:

Munthe af Morgenstjerne, B.v.: "Orlogsmuseet". Tilbageblik over 25 år, 1957-1982.

Referater af møder i Orlogsmuseets Komité fra 6/12-1976 til 11/12-1986.

Mødeprotokol for MARINEHISTORISK SELSKAB 1951-1987.

Noter:

Marinehistorisk Tidsskrift nr.1 feb. 1983.

- 1) pag. 8
- 2) pag. 8
- 3) "Betænkning afgivet af den ved Marineminstreteriets skrivelse af 23. juni 1948 nedsatte kommission til behandling af Søværnets Museumsforhold" (Dec. 1952).
- 4) Tidsskrift for Søvesen 1950. pag.257.
- 5) Forsvarsmin. skr. nr. 7 kt. 547/57/3274 af 17/8-1957.
- 6) Borgmesteren i Svendborg skr. af 19/11-1980.
- 7) Landsretssagfører Svend Truelsen skr. LU 151.BD4 af 23/8-1983.
- 8) Orlogsmuseets skr. af 15/8-1979.
- 9) FLS KBH skr. nr. 051-1435/79 af 27/11-1979.
- 10) FKO skr. nr. M 053.3/MB2-07615 af 24/3-1981.

Den korteste afstand mellem to punkter er en ret linie. Men vil man nå sine ambitioners tinde, må man gå en omvej for at gøre stigningstakten mindre. Det gør vejen meget længere.

Den lange vej til Søkvæsthuset var tilbagelagt.

- 11) FMN skr. nr. 4 kt. 611.2623-19 af 27/5-1982.
- 12) SVN-BST nr. 601 af 16/3-1970
- 13) Chefen for Søværnet skr. KAVP 74/80 af 5/11-1980.
- 14) Finansudvalgets aktstykke nr. 105 af 15/1-1986.
- 15) A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal skr. nr. 865526 af 7/1-1987.

Supplerende litteratur:

Barfod, Jørgen H: "Marinens historie".

Bjerg, H.C.: "Den marinehistoriske forskning og Søværnets museumsproblemer".

Bjerg, H.C.: "Drømmen om et Orlogsmuseum". Marinehistorisk Tidsskrift nr. 3-4, dec. 1973.

Jordening, B.W: "Katalog over Den historiske Modelsamling". Thieles bogtrykkeri, Kbh. 1896.

Munthe af Morgenstjerne, B. v. : "Orlogsmuseet - dets virksomhed og lidt om dets fremtidsplaner". Marinehistorisk Tidsskrift nr. 1 feb. 1969 og en kommentar i nr. 2 aug. 1973.

Steensen, R. Steen: "Orlogsmuseet". Marinehistorisk Selskab 1961.

Det nye Orlogsmuseum i det gamle Søkvæsthus.

Ole Lisberg Jensen

I Søkvæsthusets Bådsmandsstrædefløj har Orlogsmuseet endelig fået varige udstillingslokaler, og mange menneskers bestræbelser gennem den sidste halve snes år har båret frugt. Bådsmandsstrædefløjen blev rømmet af Rigsarkivet i 1985, og formelt fik Orlogsmuseet overdraget brugsretten til bygningen fra den 1/1-1986.

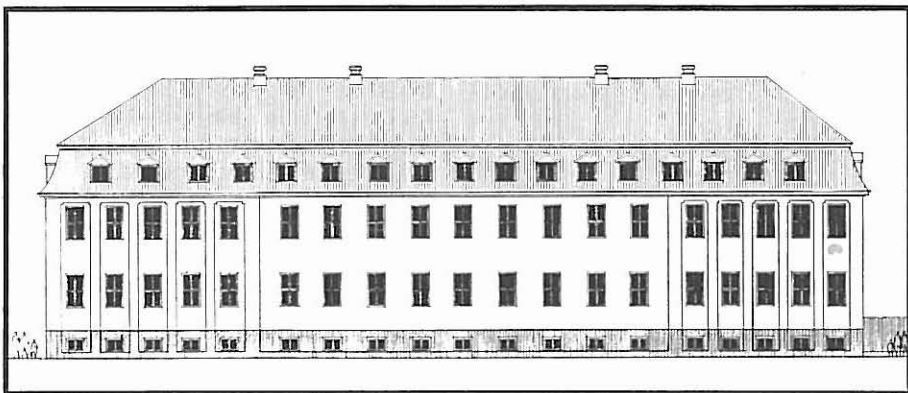
Forsvarsministeriet havde gennem sin bygningstjeneste bidraget med et skitseforslag samt bekostet en facadereivering af huset. På grundlag af skitseforslaget bevilgede Kulturministeriet derefter sammenlagt 6,5 mio. kr. over 4 år til påbegyndelse af en første del i et evt. etapebyggeri.

I 1986 blev der etableret kontakt med A.P. Møller og Hustru Chastine

McKinney Møllers Fond til almene Formaal vedrørende en istandsættelse og indretning af huset til museumsbrug.

Med Fondens positive deltagelse blev det dog klarlagt, at hele istandsættelsen og indretningen kunne gennemføres i en samlet periode. Den bedst mulige løsning af opgaven var hermed stillet museet i udsigt, hvilket også blev bekræftet af Kulturministeriet, der med en hensigtserklæring fra den 6/11-1986 støttede projektet og tilkendegav, at man ville sikre museet et rimeligt driftsunderlag den dag, det stod færdigt.

A.P. Møllers udvalgte arkitektfirma, Palle Leif Hansens Tegnastue, blev herefter engageret til at bearbejde det pre-

Facadetegning fra skitseforslaget inkl. 17 nye kviste. Virkeligheden indebar 9 kviste på mansardens midterste parti. Tegning Forsvarets Bygningstjeneste.

liminære skitseforslag og fremstille et nyt til ombygningen. Herved blev en del væsentlige ændringer indført, bl.a. blev indgangspartiet midt på gårdsidens facade, der markeres ved den halvcirkelformede nedadgående trappe, tilføjet projektet. Det færdige forslag til istandsættelsen lå klart i slutningen af 1987 udarbejdet under ledelse af arkitekt Jørgen Nyboe.

Byggeriet påbegyndtes i maj 1988, og var færdigt i februar 1989. Den 6. marts startede Orlogsmuseets indflytning, som foregik sideløbende med udstillingens opbygning helt frem til midten af september, hvor de sidste store modeller blev bakset på plads i sine montrer.

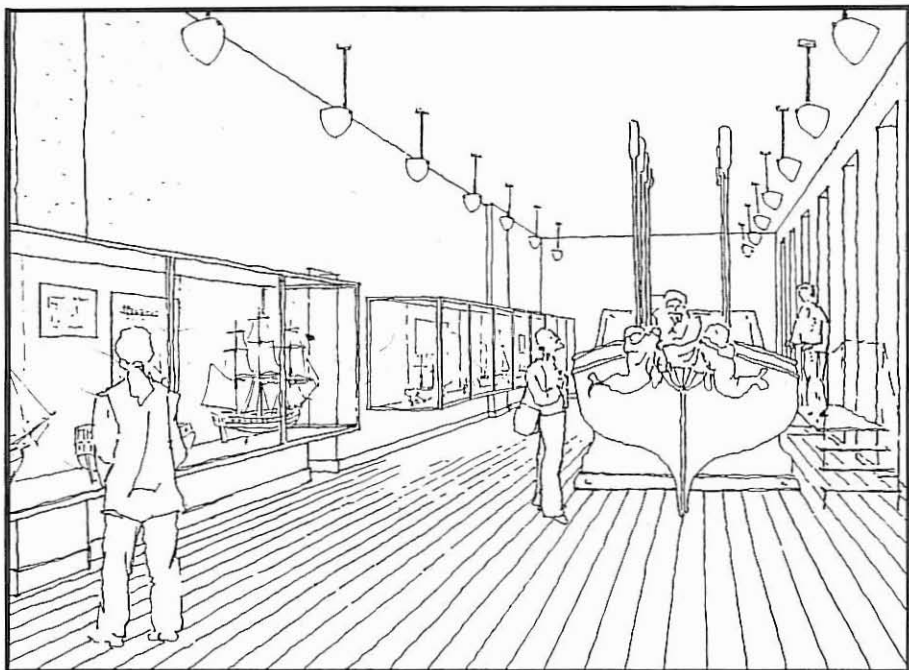
Den 4. oktober åbnede museet portene efter en højtidelig indvielse forrettet af H.M. Dronning Margrethe efter taler af museets bestyrelsesformand Kommandør P. Wessel-Tolvig, Skibsreder Mærsk McKinney Møller, Kulturminister Ole Vig Jensen og inspektøren for Søværnet, Kontreadmiral S. Torp Petersen. TV og presse dækkede begivenheden, og hændelsen blev fyldigt refereret i alle landets aviser. Udstillingen fik overalt en positiv modtagelse.

Forudsætningerne for at kunne skabe en interessant udstilling af høj karat var klart for enhver, der havde kendskab til de marinehistoriske samlinger. Indtil 1978 var flertallet af modeller udstillet i Nicolai Kirke og mange flere historiske genstande og modeller fandtes magasineret rundt omkring på tjenestesteder og i Søværnets museumsmagasin i Bohlendachhuset på Holmen.

De mange samtidige modeller og marinehistoriske genstande skildrer vor flådes historie på bedst tænkelige måde. Også for et større publikum er samlingerne let tilgængelige, forstået således, at selv den, der ikke kender til skibe og orlog, alligevel kan fascineres af modellernes miniatureverden og det gedigne arbejde, der altid kendetegner detaljer fra skibsfarten.

Gode omgivelser er med til at sikre en udstillings succes. Rammerne for det nye Orlogsmuseum har man derfor al mulig grund til at glæde sig over. De høje sale med nylagte trægulve og kraftige, næsten monumentale træpillere, der understøtter lofterne i de store gennemgående sale, er altså sammen med til at skabe en luftig og lys atmosfære uden at ville dominere.

Selve museumsbygningens grundplan med ydermål 15 x 60 meter har i de to hovedetager kvadratiske 13 x 13 meter rum i gavlene og det mellemliggende areal delt i midten i to langsmalle sale. Denne grundplan med 4 sale på hver etage er næsten predetermineret til udstillingsbrug, og da særligt for et orlogsmuseum med riggede modeller, der rigtigt kommer til sin ret i de 4,65 meter høje sale. For at gøre huset brugbart i sin nye funktion, blev der ved siden af den vestlige trappe opført en personelevator, og der er ligeledes på udstillingsetagerne optaget to store indlastningslemme, der fungerer som vinduer. Hermed kan man med kranhjulpe hejse store og tungere ting ind direkte på etagerne og dermed i fremtiden give mulighed for at ændre på basisudstillingerne.

På et tidligt stadium i planlægningen var man klar over udstillingernes disponering. Her ses salen med Kongechaluppen. Det bemærkes at monterne hænger på væggen! Vægtproblemer gjorde det nødvendigt at stille dem på ben i det endegyldige forslag. Skitse Palle Leif Hansens Tegnestue.

Museets behov for særudstillingsareal var tidligt aktuelt i museets planlægning. Dertil valgtes rummet ovenfor foyeren på 140 m² på første etage mod gårdsiden, hvilket var naturligt, idet man uden vanskeligheder kan adskille det fra de faste udstillinger og alligevel have en let adgang fra foyeren.

Husets kælder, der nu betegnes parterre, var før ombygningen næsten ubrugelig. Ved at sænke gulvniveauet har arkitekt Nyboe skabt en helt ny etage med en loftshøjde på 2,4 meter. Her er indrettet foyer, cafeteria, udstillingsrum, værksted og skolerum, alt-

sammen vigtige funktioner i en museumsinstitution. Det er næsten utroligt at tænke tilbage på den gamle kælder med jordgulv - ja, der var endog spor af et staldgulv i husets østligste gavl - når man nu står i de lyse rum med kraftige bjælker i loftet og sildebensmønstrede murstensgulve. Museet modtager her de besøgende i en lys og venlig atmosfære. Når man fra foyeren derefter kommer op i hovedetagens højloftede rum, forstærkes følelsen af luft og volumen.

Ved udformningen af de permanente udstillinger blev der fra museets

side fastlagt nogle grundlæggende principper. Der blev fokuseret på samlingens kvalitet, og man har ikke forsøgt at skabe udstillinger, hvor samlingerne var mangelfulde, sådan at forstå at selve "den ægte vare" er fremhævet med et minimum af forklarende tekster og fotostater. Udstillingerne er således blevet formet efter samlingernes kvalitet. Som eksempel kan nævnes, at flådens oprindelse skrives fra middelalderen, men museets genstandsmateriale er meget rudimentært før 1640, og modelsamlingens ældste stykker er fra 1680'erne. Museet har derfor ikke forsøgt sig på en skildring af 14 og 1500-tallet.

Udstillingerne følger et kronologisk forløb, der er afbrudt af tematiske indslag. Skibsmodellerne danner tidsaksen, og som følge heraf er skibsteknik og skibbyggeri sat i fokus. De lange indholdsmæssigt kraftige udstillingsforløb er på visse steder afbrudt af Milieuer. Eksempler er den hvide Kongechalup fra 1780 på 12 meters længde og den fuldt møblerede agterkahyt fra krydserefregatten FYEN fra 1882.

Museet har endvidere søgt at begrænse antallet af tekster, hvilket har stillet store krav til de udstillingsansvarlige. Balanceringen af tekstindholdet har været noget af et problem, eftersom den gode ambition at have engelske tekster overalt fordoblede tekstmassen.

Udstillingernes billedmateriale er udvalgt meget restriktivt i forhold til kvalitet og emne, og fotomaterialet er søgt minimeret.

Fra begyndelsen af udstillingernes

tilrettelæggelse fremlagdes en relativt detaljeret skitse, der er blevet bearbejdet med arkitekt Jørgen Nyboe. Han kunne til tider bedre bedømme rumslige virkninger ved opsætning af store objekter, der kunne dominere omgivelserne på en ufordelagtig måde. Selvom museumsmandens saglige indvendinger af historisk-kronologisk art vejer tungt, er det alligevel vigtigt at skabe en grundlæggende god atmosfære i et rum, hvor det ofte er vigtigt at bevare så meget som muligt af luft og udsyn. Forudsætningerne herfor er netop tilstede i Søkvæsthuset, hvor de høje talrige palævinduer forstærker det luftige indtryk.

Skibsmodeller er ømtålige ting, der ikke tåler berøring. Derfor er næsten alle modeller udstillet bag glas i montrere. De mange modeller er bygget i flere forskellige skalaer. Museets største model er 4 meter lang og 3,5 meter høj, mens de fleste modeller får plads under en højde på 1,6 meter. Projekteringen af montrere krævede imidlertid et forsøg på standardisering. De store differencer, først og fremmest i højden, skabte alligevel en varieret samling af 15 forskellige montretyper hvoraf de 5 er talrigest og de øvrige tilpasset individuelle objekter. Særlige hensyn skulle der af naturlige grunde tages til glasstørrelserne og de problemer vægt og indførelse i huset kunne skabe. Museets optimistiske ønske at undgå sprosser selv i montrerne til de største modeller kunne dog desværre ikke indfries.

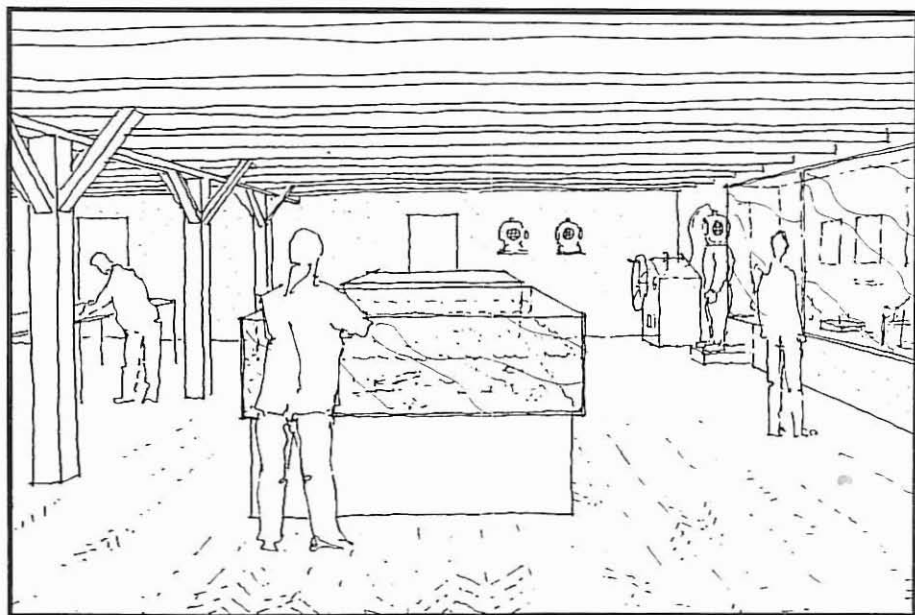
Palle Leif Hansens Tegnesteue udviklede en særlig montretype specielt til brug for Orlogsmuseet, bestående af sammensatte vinkelprofiler i alumini-

um. I samklang med de lyse farver i det øvrige museum maledes monterne sandhvide, og resultatet blev en behersket indramning, der fremhæver de udstillede genstande bedst muligt. Til ophæng i vægferterne mellem vinduerne er der ligeledes tegnet specielle vægmontrer, beregnet til billeder eller genstande med begrænset dyb.

Et vigtigt kapitel i museets indretning er belysningen, hvor der både er dagslys og kunstlys at tage hensyn til. De mange høje sydvendte vinduer på facaden langs Bådsmændsstræde er blevet forsynet med automatiske rullegardiner, der går ned, når lysintensiteten bliver for kraftig. I udstillingerne er der valgt kraftige halvsfæriske lam-

per med almindelige pærer med udskiftelige reflektorer, således at både spotteffekt og almindeligt spredt belysning kan tillempes efter omstændighederne. I visse monter langs indervæggene er der brugt 12 volts spotbelysning for at fremhæve særlige objekter i monterne. I parterreetagens lavloftede rum har man valgt den sobre såkaldte magasinlampe, der giver et meget jævnt lys, og hvor lamperne delvis skjules mellem loftsbjælkerne, når man betragter rummene i perspektiv.

Museets indeklima er udformet efter to systemer. De permanente udstillingsrum er forsynet med et decentralt befugtnings- og affugtningsanlæg med den opgave at justere fugtigheden i tør-

Marinearkæologien har fået sin egen udstilling i parterren, hvor man agter at organisere skiftende udstillinger som resultat af seneste undersøgelser. Den tidlige perspektivskitse stemmer overens med resultatet i sine væsentligste elementer. Skitse Palle Leif Hansens Tegnestue.

re og fugtige perioder, således at man opnår en fugtighedsprocent på ca. 50. Resultatet er blevet meget positivt. Udstillingerne har haft et godt indeklima i den tid museet har arbejdet i huset fra marts til nu. Særudstillingslokalet er forsynet med et centralt ventilationsanlæg af stor kapacitet, beregnet til at kunne opfylde de klimakrav, der kan stilles for at huse en international udstilling.

Her skal ikke glemmes museets eneste rigtige attrap, en model i 2/3 størrelse af agterskibet på hukkeren Amager, et af flådens mindre skibe fra 1760. Skibet er for børnene og til at entre ombord i. Børneskibet er simpelthen en nødvendighed for de yngste besøgere, der her kan få afløb for megen af den energi, de brænder inde med, når de går rundt og ser på alle de flotte modeller bag glas. Deres besøg i Orlogsmuseet bliver sikkert ikke det sidste. Der er lagt stor energi ned i udførelsen af børneskibet, som er udstyret med rigtige kanoner og har en kahyt, hvor man samles om kaptajnens bord og evt. læser søkortet. Det er meningen med basis i børneskibet at udarbejde programmer for mindre skolebørn.

Museets cafeteria kræver også en særlig kommentar, idet der her er opstillet en samling skibsartilleri i original i selve cafeteria-lokalet, hvor man har skabt associationer til et batteridæk på et orlogsskib. Det er museets opfattelse, at blandingen af ubeskyttede originalgenstande og cafeteria-virksomhed ikke er til gene for hinanden. De omtalte kanoner med tilhørende rapporter er så robuste og tunge at berøring ikke skader genstandene, og ty-

veri ikke er aktuelt. Cafeteriet fungerer med selvbetjening fra automater, hvilket på mange mennesker virker kedeligt. Efter megen overvejelse er denne løsning dog foretrukket af økonomiske grunde, idet aflønning af personale ville kræve en omsætning, der helt enkelt ikke er mulig. Et spørgsmål er, om den første sommersæsons besøgsfrekvens vil vise noget andet?

Museets økonomi skal endelig kortfattet berøres. Museet er en selvejende statsanerkendt institution, der lyder under Kulturministeriet, der også er den formelle ejer af den nye bygning. Museet skal fungere med et årligt budget på 3,2 mio. kr. 65% heraf udgør lønninger, 25% går til husets drift og 10% skal dække øvrige udgifter som f.eks. konservering, undersøgelser, transporter, publikationer m.m.. Disse udgifter dækkes af offentlige tilskud med 75%, medens resten skal indtjenes på entré og kiosksalg og med private tilskud.

Orlogsmuseet befinder sig imidlertid godt i de nye omgivelser, og både presse og publikum har været overstrømmende positive i bedømmelsen af resultatet. Det har været en fornøjelse for Orlogsmuseets personale at arbejde under så gode økonomiske vilkår, med positiv støtte fra myndighederne og Søværnet, med effektiv og fleksibel indsats af PLH arkitekter, der har været lydhøre overfor museets ønsker, således at samlingerne har fået de bedste rammer, man kan tænke sig.

Hvis murermester Schottmann, der byggede huset i 1780, havde mulighed for at se sin skabelse idag, havde han i sandhed glædet sig.

ORLOGSMUSEETS SAMLINGER.

Ole Ventegodt

Orlogsmuseets samlinger har, stort set, deres oprindelse tre forskellige steder. Der er flådens historiske samlinger med kernen i det gamle Kongelige Modelkammers samling af skibsmodeller m.v., Der er deponeringer af især meget betydelige mængder marinehistorisk ikonografi, først og fremmest fra Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, og der er endelig den efterhånden ikke ubetydelige samling, som museet gennem sine 32 år selv har fået eller anskaffet.

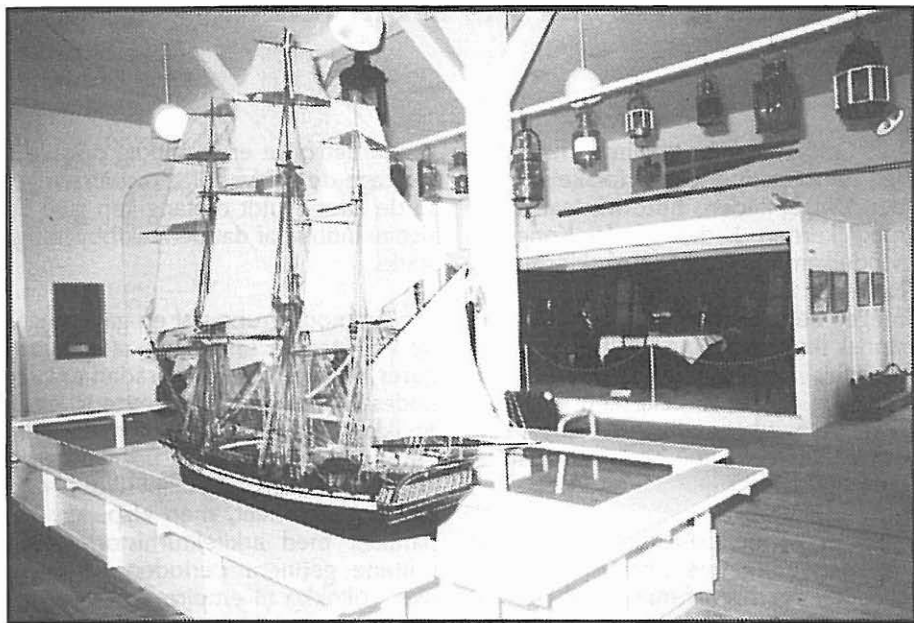
Det vil næppe forbavse nogen, at det er den gamle historiske modelsamling, der hæver museet til internationalt niveau. Den meget betydelige samling skrogmodeller af datidige skibe, der spænder over perioden fra slutningen af 1600-tallet til midten af 1700-tallet, rangerer blandt de tre-fire bedste samlinger i verden, og at den, sammen med Marinens kort- og tegningsamling i Rigsarkivet, er en helt uvurdelig kilde for dem, der studerer datidig skibbygningskunst, siger sig selv.

Modellerne har, som de fleste af dette blads læsere ved, i lange perioder fristet en kummerlig tilværelse, nogle har været udsat for brand og vand-skade, de er alle blevet bakset og flyttet rundt med, og de har i lange perioder været opbevaret under særdeles ringe vilkår - på lofter og hvor man ellers har kunnet finde plads. At de bærer præg heraf lader sig ikke skjule, men nu er de i hvert fald opstillet under forhold, der skulle hindre yderligere forfald, og

så må det blive en fremtidig opgave at foretage de nødvendige restaureringer, så de atter i fuldt omfang kan give det rigtige indtryk af datidens skibbygningsstade.

En modelgruppe af en ganske særlig karakter er samlingen af galionsfigurer og agterspejle. En sådan samling findes ikke magen til nogetsteds, og de er ikke blot vidnesbyrd om, hvordan danske orlogsskibe var udsmykket fra begyndelsen af 1700-tallet til over midten af 1800-tallet, men afspejler, helt parallelt med arkitekturhistorien, stilskiftene gennem perioden fra barok over rokokko til empire og endende i nationalromantikken i sidste århundredes sidste halvdel, oftest udtrykt ved anvendelsen af figurerne fra den nordiske mytologi.

Det er en lykke, at det nu er lykkedes at opstille den ældste del af denne samling i et hus med hensigtsmæssige klimaforhold, men samlingen giver alligevel anledning til bekymring på længere sigt. Figurerne er fremstillet af en blanding af bivoks og kridt, ofte modeleret over et jerntrådsskelet, og målinger har vist, at voksen gradvis forsures og falder hen, hjulpet godt på vej af den indvendige jerntråd, der under den sure påvirkning rustet og dermed udvider sig. Noget middel til at standse denne kemiske proces haves ikke (om man bortser fra den noget rabiate løsning at putte modellerne i en dybfryser), så det langsigtede - og dybest set ikke særlig tilfredsstillende - program

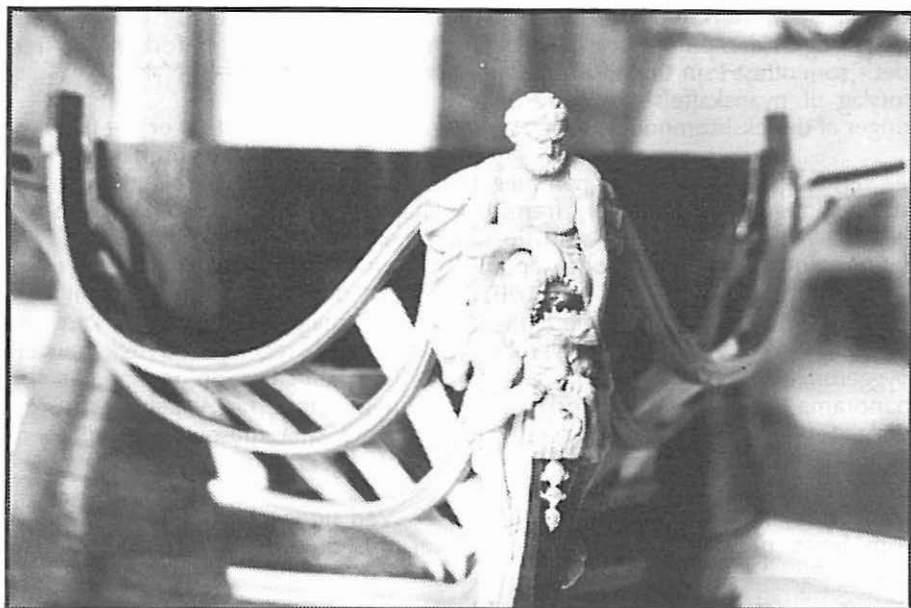
Museets største skibsmodel er modellen af lineskibet Phoenix fra 1812. Modellen er et såkaldt "takkelbrædt", dvs. en fuldt rigget vandliniemodel, der har været anvendt i undervisningen. Den står p.g.a. sin størrelse uden monte, hvilket er en stor behagelighed for betragteren, der er fri for generende lysreflekser i glas, men som naturligvis også betyder, at modeller er mere udsat for støv, snavs og skader. Foto Orlogsmuseet.

må nok være successivt at få fremstillet afstøbninger med den konsekvens, at man om et par hundrede år nok kun har kopierne at glæde sig over.

De gamle skrogmodeller kan måske med deres ofte ret simple forarbejdning og manglende rigning og udsmykning umiddelbart virke skuffende på nogle, men de får så rigelig kompensation ved at betragte de mange riggede sejlskibsmodeller og de mange fine modeller af de sidste halvandet århundredes maskindrevne skibe. Perlerne her er de store riggede modeller fra slutningen af 1600-tallet og 1700-tal-

let. Her er et orlogsskib fra omkring 1680 - almindelig kendt som Anna Sophia eller Churprinsen, skønt det ikke er muligt at få hverken mål eller antal kanonporte til at "gå op". Her er et par udsmykkede modeller, vel gjort af skibbygmester Francis Sheldon selv, også fra 1600-tallets senere år, og her er de prægtige modeller af Slesvig fra 1725, af Thuras Fyen fra 1736, af Gerners fregat Frederiksværn fra 1783 og endelig "takkelbrædtet" Phoenix, vort første lineskib efter katastrofen i 1807.

Men det er ikke gjort med det. En række riggede modeller, fremstillet af

Model af galionsfigur til orlogsskibet Oldenburg fra 1740 af Just Wiedewelt. Det er bemærkelsesværdigt, at enkelte kunstnere, der ellers ikke hævdede sig over det middelmådige, på skibsudsmykningens område præsterede det helt fremragende. Foto Søværnets Fototjeneste.

flådens sidste to fine modelbyggere Otto Dørge og Erik Werge, fylder "hullerne" og viser sejlskibenes fortsatte udvikling til og med vort sidste sejllinieskib Dannebrog fra 1850. Interesserer man sig mere for de maskindrevne skibe, kan man glæde sig over den samtidige model af Rolf Krake fra 1863, modellerne af flådens tidlige panserskibe og krydsere og i det hele over modeller, der repræsenterer den fortsatte udvikling op til nutiden. Og samlingen forøges stadig. Gennem de senere år har vi modtaget en model af hjuldamperen Gejser fra 1844 af Erik Skive, en model af torpedobåden P55 af Niels Elmholt Christensen og modeller af Fredericus Quartus fra 1699 og Norske Løve fra 1765 af Svend Petersen.

Vi har nu også den glæde, at huller i samlingerne efterhånden bliver fyldt ud gennem bidrag fra medlemmer af Orlogsmuseets Modelbyggerlaug. Vi har således fået en model af hukkeren Amager af Peter Maack og har en model af panserskibet Ivar Huitfeldt under bygning hos Kim Kanstrup - for blot at nævne nogle af de mere markante ny-erhvervelser. De her nævnte arbejder vidner alle om, at det virkelig fine modelbyggeri stadig lever i bedste velgående, så vi ser også på dette område fremtiden i møde med fortrøstning.

En anden kategori af modeller henvender sig til de mere teknisk interesserede. Det drejer sig om modeller af mekaniske indretninger - kraner, mud-

dermaskiner, værkstedsmaskiner, beddinger og dokke, pumper og meget andet - som oftest i sin tid indleveret som forslag til nyanskaffelser eller forbedringer af det eksisterende materiel.

Endelig har museet et par meget store topografiske modeller, fremstillede Nyholm og Nyboder som de så ud omkring 1760, og en model, der viser Slaget på Reden den 2. april 1801. For at få hele slagscenen med på et areal, der måler 2x2 meter, har modelbyggeren, Manuel Bassols, bygget sit panorama i den næsten mikroskopiske skala 1:1800. Alligevel er næsten alt med, fartøjerne har årer og hestene, der trækker vogne inde på Nyholm og som er ca. 1 mm store, har fire ben, som heste normalt har - det eneste

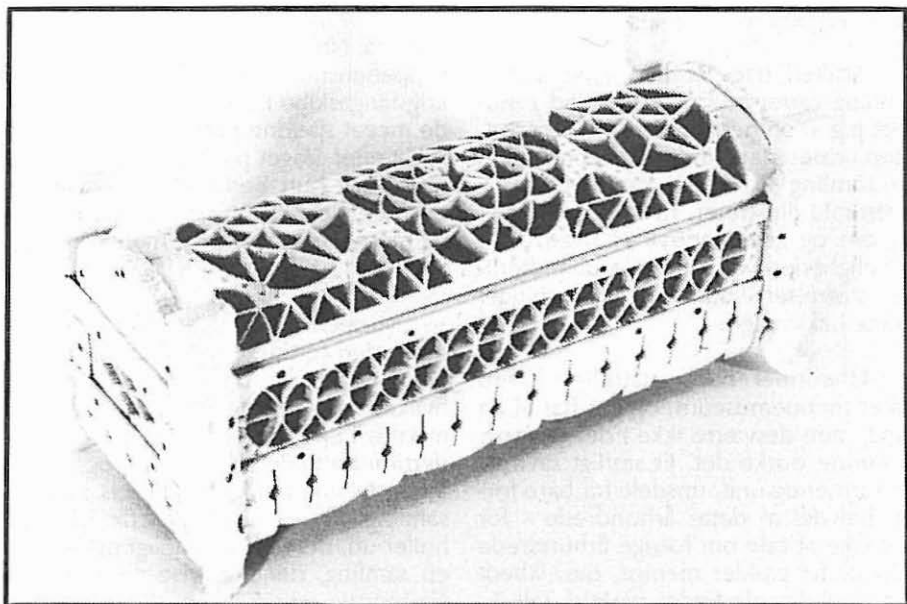
man kan beklage er, at disse raffinementer naturligvis er forbeholdt dem med et perfekt syn!

Fra skalaen 1:1800 er det fristende at gå til det andet yderpunkt, et rigtigt sejlskib i skala 2:3, skønt man vel knappest (endnu i hvert fald) kan tale om en egentlig museumsgenstand. Det er vort børneskib på 2. sal, der er en kopi af den agterste trediedel af hukerten Amager fra 1760. Her kan man gå ombord, regere med sejl, tovværk og flag, man kan styre og man kan skyde med kanonerne. At det er en succes hos vore små museumsgæster er vel overflødigt at bemærke.

Ved siden af modellerne disponerer museet over en meget fin samling

Agterspejlet på kongechaluppen fra 1780. Chaluppen blev i forbindelse med sin opstilling på museet nænsomt restaureret af malermester Beck. Foto Søværnets Fototjeneste.

Fangerne i de engelske prisonskibe lavede ikke bare skibsmodeller af suppebenene. Her er et smukt og kunstfærdigt udsåret skrin, der indeholder et sæt dominobrikker. Foto Orlogsmuseet.

malerier, stik og tegninger. Hovedparten af denne del af samlingerne skyldes stadig det lykkelige forhold, at Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg og Orlogsmuseet tidligt erkendte det forstandige i en nogenlunde klar interesseopdeling, således at Søfartsmuseet primært tog sig af handelsflåden og dermed relaterede emner, mens Orlogsmuseet naturligt tog sig af Flåden og dens historie. En konsekvens var, at der skete en gensidig deponering af genstande og effekter, der naturligt faldt ind under den anden ts ansvarsområde. Da Handels- og Søfartsmuseet allerede havde eksisteret et halvt århundrede før Orlogsmuseet så dagens lys og allerede da havde meget betydelige samlinger, er det sikkert uden videre klart, at det især blev os,

der nød godt af den aftale!

Men også andre museer har bidraget med deponeringer, og takket være støtte fra både Venneselskab og Statens Museumsnævn har museet også selv gennem de senere år været i stand til at erhverve god maritim kunst, fortrinsvis af ældre dato. Hertil kommer en lang række donationer af kunst til museet fra private.

Museet råder også over en ret betragtelig våbensamling med et par virkelige perler imellem som f.eks. den yatagan eller krumssabel, som Steen Andersen Bille fik af Beyen af Tripolis efter bataillen i 1797. Nævnes bør også et par mindesabler, fremstillet efter Slaget på Reden og deponeret af Per

Wildt Jørgensen.

Artilleri har det kun i begrænset omfang været muligt at tage ind i museet p.g.a. emnernes størrelse og vægt. Men i cafeteriaet findes en repræsentativ samling af ældre kanoner, der i hvert fald illustrerer, hvad sagen drejer sig om og giver indtryk af hvad det i virkeligheden var for nogle u håndterlige størrelser, datidens besætninger måtte bakse med.

Uniformer hører naturligvis med på et marinemuseum, og det har vi da også, men desværre ikke i det omfang, vi kunne ønske det. Et særligt savn er uniformer og uniformsdele fra bare første halvdel af dette århundrede - for slet ikke at tale om forrige århundrede - hvor det gælder menige, dvs. ikklædt personel. For de findes praktisk talt ikke i skuffer og gemmer hos folk, da de jo som absolut hovedregel blev afleveret ved hjemsendelsen - og når de ikke kunne bruges mere, blev de enten brugt til at pudse messing med eller solgt som gamle klude. End ikke den tigerstribede undertrøje, der var i brug endnu i 1920'erne, har vi.

Ved siden af de her nævnte kategorier har museet naturligvis - som ethvert ordentligt museum - en række unica. Lad os nævne den største først: Den gamle kongechalup fra 1780, jævaldrende med huset. Den var svær at få ind - der måtte rives et par væggened og der var kun få centimeters margin, da den skulle kantes ind mellem husets stolper - men nu står den der i al sin fordums pragt på 1. sal og kommer vel næppe nogensinde mere ud. Og der kan selvfølgelig nævnes meget me-

re: Tordenskjolds krudthorn, frydefanen fra Niels Juels bisættelse i 1697, suppebensmodellen fra de engelske krigsfangeskibe i krigen 1807-14, en af de meget sjældne punchebowlere fremstillet efter Slaget på Reden og skænket museet af Kurt Berndorff, et par af de raketter, der skød byen i brand i 1807 og meget, meget mere - men kom selv og se!

Museer beskæftiger sig naturligvis mest med fortiden, men må også tænke på fremtiden. Og det gør vi da også, hvilket forhåbentlig ikke bare vil udnyttes i en række særudstillinger i det dertil indrettede lokale, men også i en løbende supplering af museets modelsamling, så vi efterhånden får fyldt de huller ud, der jo uundgåeligt må være i en samling, der skal vise næsten 500 års historie og udvikling. Vi har således planer om at bygge en model af Gamleholm, der jo forsvandt fra det københavnske bybillede ved sløjfningen i 1857, og vi har planer om nye skibsmodeller fra perioder, der er svagt repræsenteret. Således arbejder vor bedste kender af 1600-tals skibe, Niels Probst, på rekonstruktioner af skibe fra Christian 4s tid, og et righoldigt, men vanskelig tilgængeligt kildemateriale giver håb om, at det på et kvalificeret grundlag er muligt at komme endnu længere tilbage.

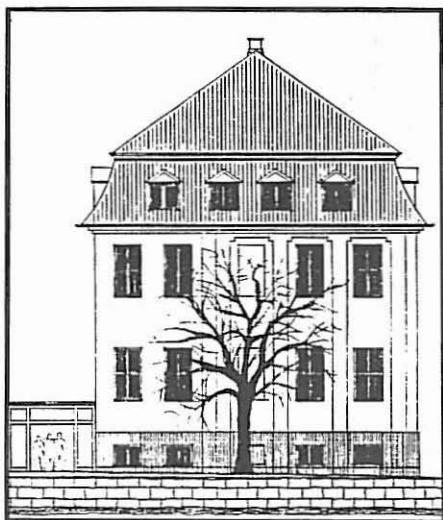
Så selv om der er nok at se på og glæde sig over nu, så er det vor ambition stadig at kunne udbygge og forbedre udstillingen. Eller kort og godt: At kunne vise et stadig bedre og levende museum til glæde for både landets egne børn og dets gæster.

Orlogsmuseet gør Danmark rigere.

Olaf Olsen, rigsantikvar

Man kan egentlig undre sig over, at det skulle være så længe, før Danmark, der har så rige maritime og sømilitære traditioner, skulle få et rigtigt Orlogsmuseum. Vi er sent ude, sammenlignet med så mange andre søfartsnationer. Men heldigvis ikke for sent. De mænd, der for en lille menneskealder siden stiftede Orlogsmuseet med Breddo von Munthe af Morgenstjerne som (ustyrlig) murbrækker, begyndte ikke på bar mark. I århundreder har Søværnets egne folk vogtet pietetsfuldt over minderne fra værnets lange historie - allermest vel over erindringerne om svunden død, men sandelig også over de synlige vidnesbyrd om skibene og mændene ombord. Når man i dag vandrer gennem museets store, nye haller, bliver man slået af rigdommen i samlingerne. Kernen er - og vil vel altid forblive - den mageløse bestand af historiske skibsmodeller, der taler lige stærkt til læg og lærd. Men der er utroligt meget mere at se og glæde sig ved i udstillingen, og endnu mere i magasinerne, som er blevet fyldt godt op i de næsten 30 år, hvor det nye museum levede vagabondens omflakkende liv. Den tid blev brugt godt, så der til fremtids brug både er museumsgenstande til et utal af særudstillinger og et rigt materiale til historisk og etnologisk forskning i Orlogsmuseets magasiner og arkiver.

Nu har Orlogsmuseet fundet sit blivende sted netop der, hvor man allerhelst ville være: i hjertet af København, næsten vis-à-vis Holmen og Flådens gamle leje, i et af hovedstadens

Orlogsmuseets vestgavl set fra Christianshavns Kanal. Tegning Forsvarets Bygningstjeneste.

smukkeste gamle huse, som tilmed fra første færd har været bestemt til orlogsflådens brug. Bedre kunne det ikke være gået. Man kunne have undt Morgenstjerne at have set sin storslåede vision blive til virkelighed, og det smelter, at han skulle dø så kort før indvielsen af Orlogsmuseet i Søkvæsthuset. Vi sender ham en vemodig og taknemmelig tanke. Samtidig hylder vi den fond, der løftede den store opgave, og lykønsker den nye generation af medarbejdere på museet, der har gennemført indretningen af det gamle hus til et moderne museum og gjort det så smukt og så rigtigt, at Danmark blev rigere, da Orlogsmuseet den 4. oktober 1989 slog sine porte op.

Hilsen til Orlogsmuseet.

Preben Harhoff, skibsreder, formand for Venneselskabet.

Selskabet Orlogsmuseets Venner holdt sin stiftende generalforsamling den 22. november 1960, og selskabets udtalte formål var lige fra begyndelsen "at arbejde for oprettelsen af et Orlogsmuseum og til sin tid at yde støtte til dets trivsel". Den umiddelbare opgave i starten var at støtte driften af det midlertidigt etablerede museum i Skt. Nicolai kirkebygning ved hjælp af indsamlingsvirksomhed fra private firmaer og fonder. I de første vanskelige år blev museet drevet nærmest ved ideel indsats af dets første direktør Bredo von Munthe af Morgenstjerne og nogle enkelte timeansatte medhjælpere. Selskabets første formand var Viceadmiral A.H. Vedel, der bl.a. sammen med Munthe af Morgenstjerne var initiativtager til selskabets stiftelse. Selskabets selvkære opgave var at virke for oprettelsen af et museum for flådens velkendte modelsamling, der kun havde midlertidig plads i Skt. Nicolai Kirke.

I 1963 indtrådte direktør Chr. Saugmann som formand, og Viceadmiral Vedel blev selskabets første ærespræsident. Selskabet voksede støt fra 300 medlemmer i 1963 til 550 medlemmer i 1960'ernes slutning. I årenes løb kunne selskabet være til støtte for museet med årlige bidrag til driften, hvilket ved flere tilfælde reddede museet fra betydelige underskud.

Museet blev som bekendt statsanerkendt fra januar 1973, men udvidede samtidig driften med filialmuseet

på Niels Juels gamle herresæde Valdemar Slot på Tåsinge.

I 1967 havde den driftige direktør Frantz Harlang påtaget sig formandsposten efter direktør Saugmann, og han forestod således de store indsamlinger, der kunne støtte Orlogsmuseets besværlige økonomiske situation i 1970'erne, hvor museet måtte flytte fra Skt. Nicolai Kirke.

Medlemstallet udvikledes i dette årti til opimod 750 medlemmer i 1970'ernes slutning. Fra 1981 blev undertegnede formand efter direktør Harlangs død i marts 1981. Under min formandsperiode har selskabet været vidne til afgørende omskifteligheder i museets historie. Dels tilbagestrækningen fra Valdemar Slot i 1984 under ledelse af den nye direktør Ole Lisberg Jensen og dels konkretiseringen af planerne om Orlogsmuseets etablering i Søkvæsthuset. Samtidig har medlems-tallet i 80'ernes anden halvdel vokset til over 850. Selskabet Orlogsmuseets Venner har med museets åbning i Søkvæsthuset nået det udtalte hovedformål: et orlogsmuseum i egen bygning. Men museet behøver stadig økonomisk støtte, og det er en glæde for selskabet at også i fremtiden virke til støtte for museet og til forøgelse og forbedring af museets samlinger. Venneselskabet glæder sig over museets succes og ønsker dets medarbejdere tillykke med resultatet.

Orlogsmuseet og dets modelbyggerlaug.

Peter Beisheim

Det er med stor glæde og modelmæssig entusiasme at Orlogsmuseets Modelbyggerlaug hilser åbningen af Orlogsmuseet i Søkvæsthuset. Den historiske skibsmodel er som bekendt netop hovedhjørnestenen i Orlogsmuseets samlinger. Det har derfor været oplevet som en konstant kilde til frustration, at flådenationen Danmark ikke hidtil har haft sit eget orlogsmuseum. Især for en skrivende, historisk interesseret modelbygger med mange udenlandske kontakter, har det været utilfredsstillende ikke at kunne henvise til en permanent udstilling. At Orlogsmuseet ikke har haft egne lokaler betyder jo ingenlunde, at Danmark ikke til stadighed har rådet over en enestående samling af krigsskibsmodeller. Vi er af den overbevisning, at åbningen af Orlogsmuseet ikke blot vil give den længe ventede mulighed for at beskue allerede eksisterende modeller. Det må antages, at udstillingerne også vil inspirere kommende generationer af modelbyggere, og dermed fremme bygningen af historiske orlogsskibsmodeller.

Ideen til oprettelsen af Orlogsmuseets Modelbyggerlaug kom efter en årrække med private møder (på delvis organiseret basis) af krigsskibsinteresserede modelfolk. Set på baggrund af Danmarks fortid som flådenation er det forbløffende, hvor relativt få krigsskibsfolk der tilsyneladende var at finde blandt landets modelinteresserede. (Flyvevåbnets kommende museum kan se sin modelmæssige fremtid imøde

med største sindsro). Det viste sig at være en særdeles vanskelig og økonomisk belastende opgave at finde og holde sammen på en større gruppe af meget individualistiske orlogsskibsenthusiaster over hele landet. Efterhånden som gruppen blev større, voksede pladsproblemerne tilsvarende. I takt med det stigende antal kontakter med modelfolk og marinemuseer i udlandet, voksede forståelsen for behovet for en fastere organisation, gerne med en autoritet som Orlogsmuseet til opbakning.

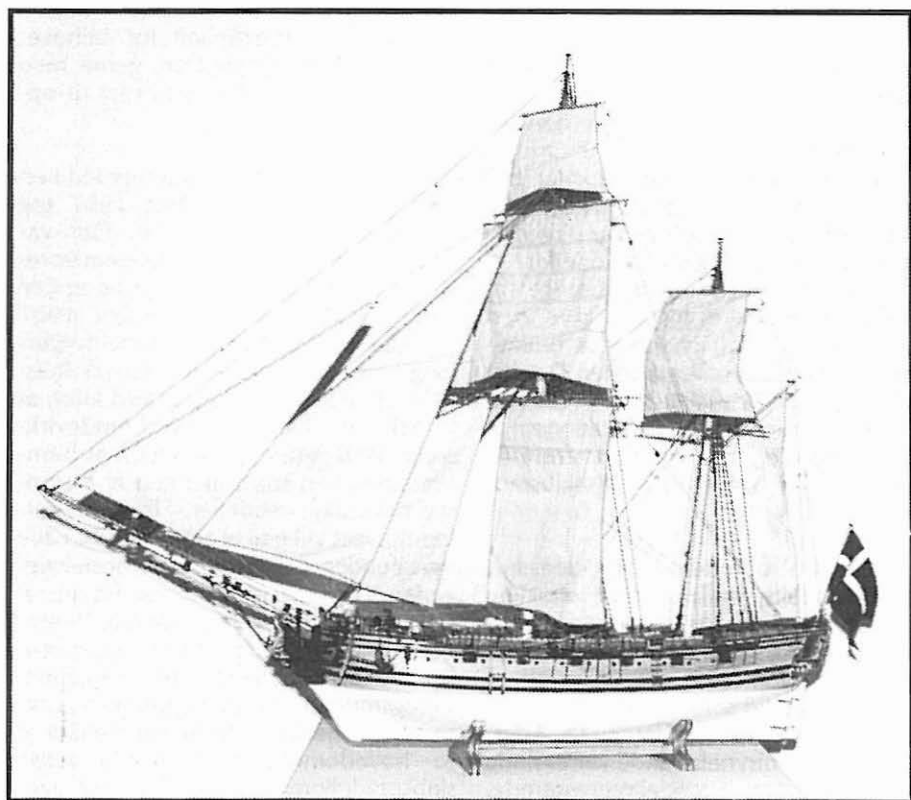
Det var således et naturligt led i en udvikling, da jeg i foråret 1987 tog kontakt med Orlogsmuseet. Der var straks positive vibrationer mellem vores modelgruppe og Ole Ventegodt og Ole Lisberg Jensen, og i november 1987 stiftedes Orlogsmuseets Modelbyggerlaug i de midlertidige lokaler på Refshalevej. Det var fra første færd klart, at formålet med lauget var ved mødevirk-somhed til gensidig inspiration at fremme interessen for/bygningen af historiske orlogsskibsmodeller. Hertil var Orlogsmuseet villig til at stå lauget bi i alle henseender. Orlogsmuseets Modelbyggerlaugs fysiske rammer var fra nu af Orlogsmuseets lokaler, som Ole Ventegodt og Ole Lisberg Jensen meget venligt straks stillede til rådighed. Orlogsmuseets Modelbyggerlaugs virksomhed i de første to år har bestået af to hovedområder: At samle krigsskibsmodelinteresserede fra hele landet, samt at yde vores bidrag i forbindelse med overflytningen og restaure-

ringer af dele af Orlogsmuseets samlinger. Jeg finder det her rimeligt at rette en tak til: Gert Grey Andersen, Per Jensen, Jørgen Nielsen, Verner Petersen og Henning Strarup for deres indsats i denne sammenhæng.

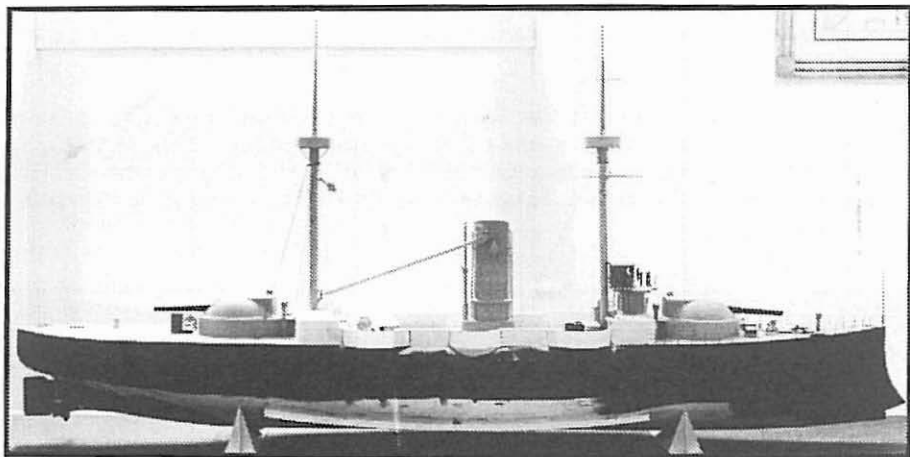
Orlogsmuseets Modelbyggerlaugs modelmæssige virksomhed er meget alsidig indenfor orlogsskibenes historie. Nogle medlemmer specialiserer sig i danske, andre i udenlandske skibe; nogle i sejlførende, andre i stålskibe. Jeg er stolt over at kunne fremføre det-

te faktum som laugets egenart; at være i stand til at samle så tilsyneladende forskelligartede områder og byggemetoder indenfor søkrigshistorien i én organisation.

Det er da også lykkedes flere af laugets medlemmer at berige Orlogsmuseets samlinger med nye modeller af danske orlogsskibe i skala 1:50/1:48. Jeg vil her rette en tak for en stor indsats til Peter Maack og Kim Kanstrup for deres modeller af henholdsvis hukkerten AMAGER og panserskibet IVAR

Hukkerten AMAGER 1760. Model bygget af Peter Maack. Foto Søværnets Fototjeneste.

Model af panserskibet IVAR HUITFELDT, bygget af Kim Kanstrup. Foto Orlogsmuseet.

HUITFELDT. (se fotos).

Da gruppen for første gang mødtes med Ole Ventegodt og Ole Lisberg Jensen i de gamle lokaler på Quinti Lyntette for at aftale rammerne for det fremtidige laug, var det et naturligt ønske (men ingenlunde et forlangende) fra museets side, at en gensidig støtte burde etableres. Orlogsmuseet har derfor stået til rådighed for laugets medlemmer med først og fremmest tegninger, men også med økonomisk støtte til materialer til modeller, der forudsås opstillet i museets permanente samlinger. Orlogsmuseet har ligeledes stillet værksteds- og værktøjsfaciliteter til rådighed for laugets medlemmer, en ordning der forudses at ville blive permanent. Det har ligeledes siden oprettelsen af laugene vist sig i praksis at være en stor fordel, at have en autoritet som Orlogsmuseet bag sig i forbindelse med kontakter i udlandet, især med museer af tilsvarende art.

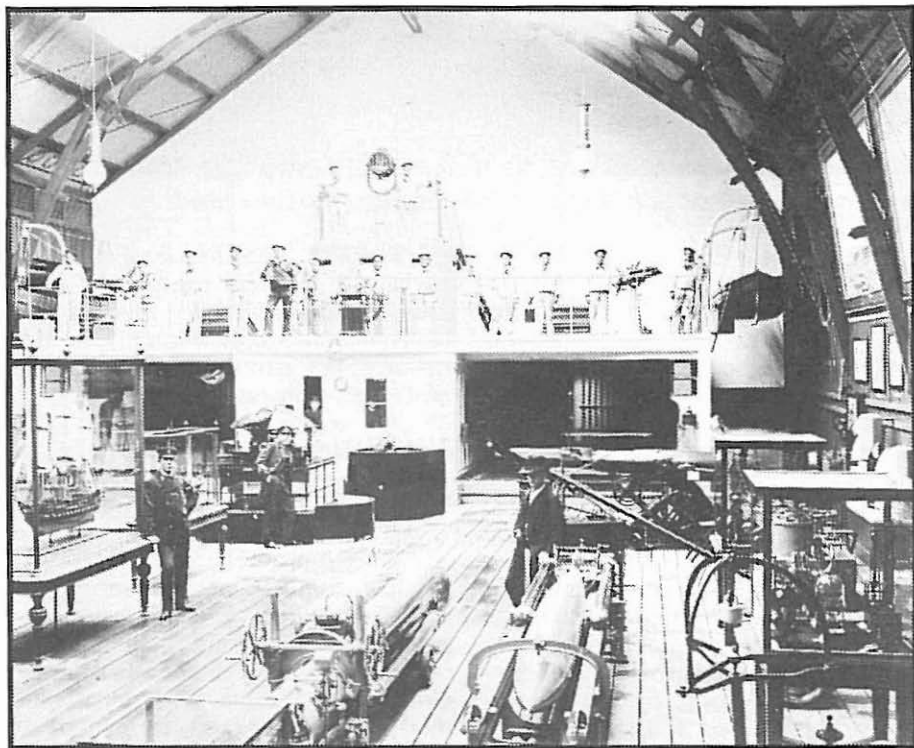
Ved museets indvielse vil et hjørne på ca. 20 m² med glasmontrer blive stillet til laugets rådighed med henblik på kommende udstillinger. Disse udstillinger, der sammensættes af laugets bestyrelse, vil naturligt vise:

- A: Udenlandske krigsskibe fra alle perioder af søkrigshistorien.
- B: Danske orlogsskibe i andre skalaer end 1:50/1:48.

Det forudses af bestyrelsen for OMBL og museets ledelse, at udstillingerne typisk vil behandle et tema fra søkrigshistorien og vil åbne i skolernes efterårsferie. Museet vil, i samarbejde med laugets bestyrelse, forsøge på at skabe en modelkonkurrence (med præmier) hvert 2. år i efterårsferien. Der er således et stort antal af spændende fremtidsvisioner til stede, der må forventes at skabe et permanent, frugtbart samarbejde mellem Orlogsmuseet og dets tilknyttede organisation Orlogsmuseets Modelbyggerlaug.

FRA ORLOGSMUSEETS BILLEDARKIV...

Mange af vore læsere havde fundet frem til den rigtige løsning på opgaven i nr. 3/1989. Skibene, der ligger til ankers i Svendborgsund ud for Troense i 1920, er forrest HEIMDAL 1894, i midten OLFERT FISCHER 1903 og bagerst GEJSER 1892. Vinder blev **A. Kernwein, Fasanvej 6, 6000 Kolding**, der har fået sin præmie tilsendt.

Nu til årets sidste opgave. På billedet fremvises modeller og materiel fra Søværnet. Hvor og hvornår er billedet taget?

Svar til Orlogsmuseet senest den 15. januar 1990.